

УДК 37.015.31:17.022

М. С. Школьна

**ВИХОВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЗРІЛОСТІ У СТУДЕНТІВ
АГРАРНИХ КОЛЕДЖІВ У ПОЗААУДИТОРНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ:
МЕТОДИКА КОНСТАТУВАЛЬНОГО ЕТАПУ ЕКСПЕРИМЕНТУ**

Перспективи розвитку української держави актуалізують необхідність виховання соціально зрілої особистості, яка здатна до свідомої реалізації суспільних норм і цінностей, характеризується глибоким усвідомленням сутності соціальних норм, вмінням будувати продуктивні відносини з оточуючими людьми, здатністю до професійної самореалізації.

У державних документах – Конституції України, Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти України, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2017 роки, «Концепції виховання дітей і молоді в національній системі освіти» – пріоритетним напрямом визначається виховання соціальної зрілості у молодого покоління.

Особливо актуальною є проблема виховання соціальної зрілості у студентів аграрних коледжів, оскільки саме з майбутніми фахівцями-професіоналами пов'язані сподівання нашого суспільства на економічне та духовне відродження України.

Проблема виховання соціальної зрілості означена в працях учених-педагогів (С. Вершловського, О. Каменевої, Л. Канішевської, Т. Мальковської, О. Михайлова, А. Мудрика, А. Позднякова, В. Радула, Т. Толстих, Н. Шрамко та інших).

Мета статті – розкрити методику констатувального етапу експерименту з дослідження проблеми виховання соціальної зрілості у студентів аграрних коледжів у позааудиторній діяльності.

Метою констатувального етапу дослідження було:

1. Розробити критерії і показники вихованості соціальної зрілості у студентів аграрних коледжів.

2. Здійснити добір діагностичного інструментарію відповідно до проблематики дослідження, вікових та індивідуально-психологічних особливостей студентів аграрних коледжів.

3. Схарактеризувати рівні вихованості соціальної зрілості у студентів аграрних коледжів.

Критерій розуміється як деяка найбільш загальна властивість, за якою міркують про те чи інше явище, що об'єднує в собі низку простих показників. Самі ж показники можуть бути обґрунтовані через низку ознак, прикмет, що можуть безпосередньо спостерігатися та підлягати вимірюванню [1].

Критерії соціальної зрілості студентів аграрних коледжів детермінуються суспільством, яке є замовником фахівця аграрної сфери.

На основі з'ясування сутності та структури поняття «соціальна зрілість студентів аграрних коледжів», врахування особливостей раннього юнацького віку визначено критерії вихованості соціальної зрілості у студентів аграрних коледжів: когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий, рефлексивний.

До показників когнітивного критерію відносили: знання про суспільство, соціальні норми; розуміння сутності соціальних ролей: громадянин, фахівець, сім'янин; знання про прояви таких соціальних якостей, як: самостійність, соціальна активність, соціальна відповідальність, комунікативна толерантність.

До показників емоційно-ціннісного критерію відносили наступні: ціннісне ставлення до соціальних норм; до інших людей; мотивація на виявлення самостійності, соціальної активності, соціальної відповідальності, комунікативної толерантності.

Показниками поведінкового критерію обрали такі: дотримання соціальних норм; виявлення самостійності, соціальної відповідальності, соціальної активності, комунікативної толерантності; вміння конструктивно вирішувати конфліктні ситуації.

Показниками рефлексивного критерію є: здатність до самоаналізу; здатність до професійної самореалізації; уміння аналізувати соціальне явище з точки зору припустимості особистої та суспільної значущості.

З метою виявлення рівнів вихованості соціальної зрілості у студентів аграрних коледжів підібрано комплекс діагностичних методів і методик, за допомогою яких вимірювалися окремі показники зазначених нами критеріїв, а саме: експертна оцінка, методика М. Рокича, анкета «Оцінка припустимості вчинків та життєвих принципів сучасної молоді» (О. Поздняков), тестування – методика ставлення до інших людей (М. Марков); «Оцінка здібностей до саморозвитку та освіти», модифікована анкета (Л. Канішевська), картка педагогічних спостережень, розв'язання проблемних ситуацій, самотестування «Оцінка власної поведінки в конфліктній ситуації» (А. Аджиєв), методика діагностики рефлексивності (А. Карпов, В. Пономарьова), методики незакінчених речень.

Вивчення рівня вихованості соціальної зрілості за когнітивним критерієм (знання про суспільство, соціальні норми; розуміння сутності соціальних ролей: громадянин, фахівець, сім'янин; знання про прояви таких соціальних якостей, як: самостійність, соціальна активність, соціальна відповідальність, комунікативна толерантність) відбувалося за допомогою метода експертної оцінки, методики незакінчених речень.

З метою вивчення рівня вихованості соціальної зрілості у студентів аграрних коледжів за показником «знання про суспільство, соціальні норми» використовували метод експертної оцінки.

Вивчення рівня вихованості соціальної зрілості у студентів аграрних коледжів за показниками: «розуміння сутності соціальних ролей: громадянин, фахівець, сім'янин», «знання про прояви таких соціальних якостей, як: самостійність, соціальна активність, соціальна відповідальність, комунікативна толерантність» проводилося за допомогою методики незакінчених речень: «Самостійність – це...», «Соціально активну людину характеризує...», «Соціально відповідальну людину характеризує...», «Комунікативна толерантність – це...», «Соціально зріла особистість як громадянин...», «Соціально зріла особистість як професіонал...», «Соціально зріла особистість як сім'янин...».

Вивчення рівня вихованості соціальної зрілості у студентів аграрних коледжів за емоційно-ціннісним критерієм (ставлення до соціальних норм; до інших людей; мотивація на виявлення самостійності, соціальної відповідальності, соціальної активності, комунікативної толерантності) відбувалося за допомогою методики М. Рокича, тесту А. Маркова, модифікованої анкети Л. Канішевської, анкети «Оцінка припустимості вчинків та життєвих принципів сучасної молоді» (О. Позднякова).

За методикою М. Рокича [2], студентам аграрних коледжів було запропоновано проранжувати два списки цінностей (по 18 у кожному). У списках випробуваний мав присвоїти кожній цінності ранговий номер у порядку їх значущості. Спочатку було запропоновано термінальні, а потім інструментальні цінності.

Вивчення рівня вихованості соціальної зрілості у студентів аграрних коледжів за показником «мотивація на виявлення самостійності, соціальної відповідальності, соціальної активності, комунікативної толерантності» відбувалося за допомогою модифікованої анкети Л. Канішевської [3, с. 436]. Метою анкетування було: виявити мотивацію студентів аграрних коледжів щодо набуття таких соціальних якостей, як самостійність, соціальна відповідальність, соціальна активність, комунікативна толерантність.

З метою вивчення рівня вихованості соціальної зрілості у студентів аграрних коледжів за поведінковим критерієм (дотримання соціальних норм; виявлення самостійності, соціальної активності, соціальної відповідальності, комунікативної толерантності; вміння конструктивно вирішувати конфліктні ситуації) використовували такі методи і методики: експертна оцінка, педагогічне спостереження, самотестування «Оцінка власної поведінки в конфліктній ситуації» (А. Аджиєва). В якості додаткових методів використовувалось розв'язання проблемних ситуацій (ситуації-емоції, ситуації-дії).

Визначення рівня вихованості соціальної зрілості за показником «виявлення самостійності, соціальної активності, соціальної відповідальності, комунікативної толерантності» у студентів аграрних коледжів передбачало також залучення до проведення педагогічних

спостережень кураторів студентських груп, викладачів, які виступали в ролі експертів. Такий підхід надавав можливість проводити цілеспрямовані педагогічні спостереження не лише під час позааудиторної діяльності, а й під час занять. Для фіксації результатів спостережень було розроблено картку педагогічних спостережень. Якщо оцінки всіх експертів збігались, робили висновок про справжню наявність певної соціальної якості. Якщо збігалися оцінки половини експертів, вважали, що ця соціальна якість виявляється частково. У випадках, коли оцінки експертів розходилися, проводилося додаткове вивчення виявлення соціальних якостей, які діагностувалися.

Вивчення рівня вихованості соціальної зрілості у студентів аграрних коледжів за показником «вміння конструктивно вирішувати конфліктні ситуації» відбувалося за допомогою самотестування «Оцінка власної поведінки в конфліктній ситуації» (методика А. Аджієва). Студентам було запропоновано відверто відповісти на запитання: «Як Ви поводити себе в конфліктній ситуації під час суперечки?». Потім було отримано характеристики різних типів поведінки та визначено власні стилі поведінки в конфліктній ситуації.

Далі студентам аграрних коледжів було запропоновано проаналізувати результати самотестування, порівняти їх із самооцінкою власної поведінки.

Наступний етап констатувального етапу експерименту передбачав визначення рівнів вихованості соціальної зрілості за рефлексивним критерієм (здатність до самоаналізу; здатність до професійної самореалізації; уміння аналізувати соціальне явище з точки зору припустимості особистої та суспільної значущості).

Для реалізації цього дослідницького завдання нами було використано наступні методики: діагностика рефлексивності (А. Карпов, В. Пономарьова), анкета «Оцінка припустимості вчинків та життєвих принципів сучасної молоді» (О. Позднякова).

Механізмом розвитку самосвідомості є рефлексія. Рефлексія: 1) вид пізнання, коли в процесі будь-якої діяльності суб'єкт сам стає об'єктом свого споглядання; 2) роздуми, аналіз власного психічного стану; 3) процес помноженого дзеркального відображення суб'єктами один одного, усвідомлення суб'єктом того, як він сприймається або оцінюється іншими людьми [4, с. 105].

Рефлексія – здатність людини до самопізнання, вміння аналізувати свої власні дії, вчинки, мотиви й зіставляти їх із суспільно значущими цінностями, а також із діями та вчинками інших людей.

Дослідниця Н. Шрамко зазначає, що рефлексія – це не тільки саморозуміння, самопізнання. Вона включає в себе розуміння й оцінку іншої людини, співвідношення своєї думки з думками інших людей або всього суспільства. Умовою формування рефлексії виступає соціальна дійсність, в якій опиняється студент під час освоєння професії. Рефлексія

відіграє детермінуючу роль щодо інших професійних якостей [5, с. 126–127].

З метою вивчення рівня вихованості соціальної зрілості за показником «здатність до самоаналізу» використовували методику діагностики рефлексивності (А. Карпов, В. Пономарьова).

Наступний показник вихованості соціальної зрілості у студентів аграрних коледжів «здатність до професійної самореалізації».

Професійна самореалізація – це процес, що охоплює весь трудовий шлях особистості: від виникнення професійних намірів до виходу із трудової діяльності.

Професійна реалізація особистості на її життєвому шляху передбачає такі основні етапи: професійне самовизначення, професійне становлення в обраній сфері діяльності, фахове зростання і розвиток компетенції [6]. Слід зазначити, що досліджувані нами студенти аграрних коледжів знаходяться на етапі професійного становлення в обраній діяльності.

З метою вивчення рівня сформованості соціальної зрілості студентів аграрних коледжів за показником «здатність до професійної самореалізації» використовували модифікований тест «Оцінка здібностей до саморозвитку та самоосвіти». Даний тест передбачав вісімнадцять запитань. На кожне запитання запропоновано три відповіді, з яких необхідно було обрати одну. За результатами тестування визначалися рівні здатності студентів аграрних коледжів до професійної самореалізації.

Вивчення рівня вихованості соціальної зрілості за показником «уміння аналізувати соціальне явище з точки зору припустимості особистої та суспільної значущості» використовували анкету «Оцінка припустимості вчинків та життєвих принципів сучасної молоді» (О. Позднякова) [7, с. 218]. Студенти аграрних коледжів заповнювали анкету анонімно.

Дана анкета складається з двох частин.

Перша частина анкети потребувала відповіді за шкалою: «вважаю негідним за будь-яких обставин», «вважаю припустимим в особі виключних випадках», «іноді вважаю можливим», «вважаю нормальним», «важко відповісти».

Студенти аграрних коледжів мали оцінити за даною шкалою припустимість наступних вчинків: шлюб за розрахунком, проституція, крадіжки, добувати блага хитрістю, отримувати блага за допомогою сили, безкоштовний проїзд, вживання негативної лексики, часте вживання алкогольних напоїв, несплата податків, вживання наркотичних речовин, отримання хабара.

У другій частині анкети було наведено наступні життєві принципи:

1. Усі засоби добрі, якщо вони допомагають добитися життєвого успіху.

2. Заряди великих грошей можна порушити закон.

3. У житті треба вміти використовувати інших.

4. Домагаючись особистого благополуччя, треба думати про благополуччя всього суспільства, країни.

Студентам аграрних коледжів було запропоновано оцінити наведені життєві принци: припустимість – «так»; неприпустимість – «ні».

Зважаючи на названі вище нами показники, визначено три рівні вихованості соціальної зрілості у студентів аграрних коледжів, як-от: високий середній, низький.

Високий рівень вихованості соціальної зрілості мають студенти, які виявляють усвідомлені знання про суспільство, соціальні норми; глибоке усвідомлення сутності соціальних ролей: громадянина, фахівця, сім'янина; усвідомлені знання щодо сутності таких соціальних якостей, як: самостійність, соціальна активність, соціальна відповідальність, комунікативна толерантність. Виявляють ціннісне ставлення до соціальних норм; інших людей; прагнення щодо виявлення самостійності, соціальної відповідальності, соціальної активності, комунікативної толерантності. Студенти аграрних коледжів, яким притаманний цей рівень вихованості соціальної зрілості, завжди дотримуються соціальних норм, виявляють самостійність, соціальну активність, соціальну відповідальність, комунікативну толерантність; володіють вмінням конструктивно вирішувати конфлікти; виявляють здатність до самоаналізу, до професійної самореалізації; уміння аналізувати соціальне явище з точки зору припустимості особистої та суспільної значущості.

Для студентів аграрних коледжів, віднесених до середнього рівня вихованості соціальної зрілості, характерними є несистематизовані знання про суспільство, соціальні норми. Вони виявляють недостатню обізнаність щодо сутності соціальних ролей: громадянина, фахівця, сім'янина; недостатнє розуміння сутності таких соціальних якостей, як: самостійність, соціальна активність, соціальна відповідальність, комунікативна толерантність. Виявляють ситуативне ставлення до соціальних норм; ситуативне ставлення до інших людей (переважно з прагматичних мотивів); ситуативне прагнення щодо набуття самостійності, соціальної відповідальності, соціальної активності, комунікативної толерантності. У більшості випадків дотримуються соціальних норм за умови зовнішнього контролю; ситуативно виявляють самостійність, соціальну активність, соціальну відповідальність, комунікативну толерантність; не завжди здатні конструктивно вирішувати конфлікти; ситуативно виявляють: здатність до самоаналізу; до професійної самореалізації; уміння аналізувати соціальне явище з точки зору припустимості особистої та соціальної значущості.

Студенти аграрних коледжів, віднесені до низького рівня вихованості соціальної зрілості характеризуються: фрагментарними знаннями про суспільство, суспільні норми; фрагментарною обізнаністю щодо сутності соціальних ролей: громадянина, фахівця, сім'янина;

фрагментарним розумінням таких соціальних якостей, як: самостійність, соціальна активність, соціальна відповідальність, комунікативна толерантність. Вони виявляють негативне ставлення до соціальних норм; інших людей. Не виявляють прагнення щодо набуття самостійності, соціальної активності, соціальної відповідальності, комунікативної толерантності. Не дотримуються соціальних норм; виявляють безвідповідальність, пасивність, нетерпимість; часто провокують виникнення конфліктних ситуацій, намагаючись ствердитися за рахунок сили. Ці студенти не виявляють здатності до самоаналізу, до професійної самореалізації; не вміють аналізувати соціальне явище з точки зору припустимості особистої та соціальної значущості.

Розроблено критерії і показники вихованості соціальної зрілості у студентів аграрних коледжів; здійснено добір діагностичного інструментарію відповідно до проблематики дослідження, вікових та індивідуально-психологічних особливостей студентів аграрних коледжів; схарактеризовано рівні вихованості соціальної зрілості у студентів аграрних коледжів.

Подальшого вивчення потребує питання щодо аналізу стану сформованості соціальної зрілості у студентів аграрних коледжів у позааудиторній діяльності.

Список використаної літератури

- 1. Крутецкий В. А.** Основы педагогической психологии / В. А. Крутецкий. – М. : Просвещение, 1972. – 255 с.
- 2. Айзенк Г.** Как измерить личность / А. Ганс, В. Геленн. – М., 2000. – 284 с.
- 3. Канішевська Л. В.** Виховання соціальної зрілості старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності : монографія / Л. В. Канішевська. – К. : ХмЦНП, 2011. – 368 с.
- 4. Психология личности :** в 2-х т., [хрестоматия]. – Самара : БАХРАХ-М, – Т 2., 2000. – 544 с.
- 5. Шрамко Н. В.** Вузовская подготовка как этап становления социальной зрелости студента : дисс.... канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Н. В. Шрамко. – Екатеринбург, 2009. – 234 с.
- 6. Цакун Т. М.** Професійна самореалізація особистості в сучасних умовах / Т. М. Цакун // Режим доступа : [http :umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/stud_alm_anah/v_1/65.pdf](http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/stud_alm_anah/v_1/65.pdf).
- 7. Поздняков А. В.** Педагогические условия формирования социальной зрелости старшеклассников: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01 спец. «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Поздняков Алексей Викторович. – Курск, 2002. – 251 с.

Школьна М. С. Виховання соціальної зрілості у студентів аграрних коледжів у позааудиторній діяльності: методика констатувального етапу експерименту

У статті розкрито методику констатувального етапу експерименту з дослідження проблеми виховання соціальної зрілості у студентів

аграрних коледжів у позааудиторній діяльності. Розроблено критерії і відповідні показники вихованості соціальної зрілості у студентів аграрних коледжів: когнітивний (знання про суспільство, соціальні норми; розуміння сутності соціальних ролей: громадянин, фахівець, сім'янин; знання про прояви таких соціальних якостей, як: самостійність, соціальна активність, соціальна відповідальність, комунікативна толерантність), емоційно-ціннісний (ціннісне ставлення до соціальних норм; до інших людей; мотивація на виявлення самостійності, соціальної активності, соціальної відповідальності, комунікативної толерантності), поведінковий (дотримання соціальних норм; виявлення самостійності, соціальної відповідальності, соціальної активності, комунікативної толерантності; вміння конструктивно вирішувати конфліктні ситуації), рефлексивний (здатність до самоаналізу; до професійної самореалізації; уміння аналізувати соціальне явище з точки зору припустимості особистої та суспільної значущості); схарактеризовано рівні вихованості соціальної зрілості у студентів аграрних коледжів.

Ключові слова: методика констатувального етапу експерименту, соціальна зрілість, студенти аграрних коледжів, критерії, показники, рівні, позааудиторна діяльність.

Школьная М. С. Воспитание социальной зрелости у студентов аграрных колледжей во внеаудиторной деятельности: методика констатирующего этапа эксперимента

В статье раскрыта методика констатирующего этапа эксперимента по проблеме воспитания социальной зрелости у студентов аграрных колледжей во внеаудиторной деятельности. Разработаны критерии и соответствующие показатели воспитанности социальной зрелости у студентов аграрных колледжей: когнитивный (знания об обществе, социальных нормах; понимание сущности социальных ролей: гражданин, специалист, семьянин; знание о проявлениях таких социальных качеств, как: самостоятельность, социальная активность, социальная ответственность, коммуникативная толерантность), эмоционально-ценностный (ценностное отношение к социальным нормам; другим людям; мотивация на выявление самостоятельности, социальной активности, социальной ответственности, коммуникативной толерантности), поведенческий (соблюдение социальных норм; выявление самостоятельности, социальной ответственности, социальной активности, коммуникативной толерантности; умение конструктивно решать конфликтные ситуации), рефлексивный (способность к самоанализу; к профессиональной самореализации, умение анализировать социальное явление с точки зрения допустимости личной и общественной значимости); охарактеризованы уровни воспитанности социальной зрелости студентов аграрных колледжей.

Ключевые слова: методика констатирующего этапа эксперимента, социальная зрелость, студенты аграрных колледжей, критерии, показатели, уровни, внеаудиторная деятельность.

Shkolna M. Upbringing of Social Maturity for Students in Agricultural Colleges in Extracurricular Activities: Methods of Baseline Phase of the Experiment

The article describes a methodic of baseline phase of experiment of a study on social maturity upbringing of students in agricultural colleges in extracurricular activities.

The criteria and indicators are related of social maturity upbringing of students in agricultural colleges. There are: cognitive (knowledge society, social norms, understanding the nature of social roles: citizen specialist in family; knowledge of the manifestations of such social qualities as independence, social activity, social responsible, communicative tolerance); emotional value (value attitude to social norms; for others, the motivation to identify independence, social activity, social responsibility, for tolerance); behavioral (observance of social norms and to identify independence, social responsibility, social activity, communicative tolerance, the ability to constructively resolve conflicts); reflective (ability to introspection, to professional fulfillment, the ability to analyze social phenomenon in terms of the acceptability of personal and social importance).

Author is determined the level of social maturity upbringing of students in agricultural colleges.

Key words: methods of baseline phase of the experiment, social maturity, agricultural college students, criteria, indicators, levels, extracurricular activities.

Стаття надійшла до редакції 23.05.2017 р.

Прийнято до друку 27.06.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.